

14. Okur Mehmet Akif. Classiacal Texts of the Geopolitics and the «Heart of Eurasia» / M. A. Okur // Journal of Turkish World Studies, XIV/2, 2014. – P.73–104.

15. Part I of the Map of Asia: Including Turkey, Arabia, Persia, India below the Ganges River, and Tartary, which Borders Persia and India. World Digital Library. With the Support of the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. – Mode of Access: World Wide Web: <http://www.wdl.org/en/item/13047> (viewed January 10, 2014). – Title from the Screen.

16. Rawlinson Sir Henry. England and Russia in the East. A Series of Papers on the Political and Geographical Condition of Central Asia / H. Rawlinson. – London: John Murray, Albemarle Street, 1875. – 393 p.

17. Roy Oliver. The New Central Asia: Geopolitics and the Birth of nations / O. Roy. – I. B. Tauris & Co Ltd. – London, 2007. – 222 p.

18. Russia and England in Central Asia. A Problem. – Library of Congress, New York. – American Church Press printing Co, 1870. – 16 p.

19. The Rival Powers in Central Asia or The Struggle Between England and Russia in the East [Translated from the German of Josef Popowski by Arthur Baring Brabant and Edited by Charles E. D. Black Late in Charge of the Geographical Business of the India Office]. – Westminster, Archibald Constable and Company, 1893. – 235 p.

20. Walberg Eric. Postmodern Imperialism: Geopolitics and the Great Games. / E. Walberg. – Charity Press, Inc. – Atlanta, USA, 2011. – 299 p.

21. Wilkinson Isambard. Khyber Pass: Crucial for Trade and Invasion. – Mode of Access: World Wide Web: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/asia/pakistan/3660947/Khyber-Pass-Crucial-for-trade-and-invasion.html> (Viewed January, 20, 2013). – Title from the Screen.

22. Grinjaev S. N., Fomin A. N. Aktual'nye voprosy primeneniya mehanizma birzhevoj trgovli dlja resheniya vodno-jenergeticheskikh problem stran Central'noj Azii. Analiticheskij doklad / S. Grinjaev, A. Fomin. – M., 2009. – 52 s.

23. Lev Nikolaevich Gumilev. Istoriko-filosofskie sochinenija knjazja N. S. Trubeckogo (zametki poslednego evrazijca). – Rezhim dostupa: World Wide Web: <http://gumilevica.kulichki.net/articles/Article46.htm> (prosmotreno 5 nojabrja 2015 g.). – Nazvanie s jekrana.

24. Kadyrbaev A. Sh. Jevoljucija istoriko-geograficheskikh i jetnicheskikh nazvanij Central'noj Azii v otechestvennoj, zapadnoj, kitajskoj i iranskoj istoriografijah. – Rezhim dostupa: World Wide Web: <http://www.central-eurasia.com/central-asia/?uid=285> (prosmotreno 4 nojabrja 2013 g.). – Nazvanie s jekrana.

25. Rossijskie jekspedicii v Central'nuju Aziju v konce XIX – nachale XX veka. Sbornik statej. [Pod red. I. F. Popovoj]. – SPb., 2008. – «Slavija». – 244 s.

26. Stepanov N. Ju. Popytki prakticheskoy raboty evrazijcev v Evrope kak politicheskoy organizacii v 1920–1930–h godah. – Rezhim dostupa: World Wide Web: <http://gumilevica.kulichki.net/GW/gw312.htm> (prosmotreno 5 nojabrja 2015 g.). – Nazvanie s jekrana.

27. Sultanov T. I. Chingishan i Chingizidy. Sud'ba i vlast' / T. Sultanov. – AST. – M., 2006. – 445 s.

28. Tleugabylova K. S., Abdrahmanova A. A., Makalakov T. Zh. L. N. Gumilev – odin iz osnovopolozhnikov evrazijstva / K. Tleugabylova, A. Abdrahmanova, T. Maklakov // Molodoy uchenyj. – Chita. – Fevral' 2013. – №2 (49). – S.288–291.

29. Turarbekova R. M. Geopolitika Central'noj Azii i teorija pogranič'ja / R. Turarbekova // Gistoryja. Vesnik BDU, Ser.3. – 2006. – №2. – S.35–40.

30. Sher'dust A. Harakteristika Central'noj Azii v geopoliticheskikh teorijah, regional'nyh i transregional'nyh konfliktah / A. Sher'dust // Geopolitika. Informacionno-analiticheskoe izdanie. – M., 2013. – Vyp.20. – S.34–41.

Mingazutdinova G. I., graduate student of the Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries Faculty of History, Kyiv National University Taras Shevchenko (Ukraine, Kyiv), darthzepesh@i.ua

Defining Central Asia as a strategic region in XIX – XX centuries and its historic and geographical characteristics

The article touches upon developing the conceptual framework of the Central Asian region in the global historic and political tradition in XIX – XX centuries. It as well traces the evolution of the scientific community's position towards the definition of the geographical borders of Central Asia. The article investigates shaping Central Asia in the capacity of an important strategic foothold for the superpowers of XIX and XX centuries and that for the new world order.

Keywords: Central Asia, Middle Asia, Turkestan, geopolitical competition.

Мингазутдинова Г. И., аспирантка кафедри нової та нової історії зарубіжних країн історичного факультету, Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка (Україна, Київ), darthzepesh@i.ua

Формирование понятия Центральной Азии как стратегического региона в XIX – XX вв. и ее историко-географические характеристики

Рассмотрено развитие катесориального аппарата относительно центральноазиатского региона в мировой исторической и политической мысли в течение XIX – XX веков, прослежена эволюция отношения научного сообщества к определению географических границ Центральной Азии. Исследовано формирование центральноазиатских земель в качестве важного стратегического плацдарма ведущих стран периода XIX – XX веков, а также в рамках нового мирового порядка.

Ключевые слова: Центральная Азия, Средняя Азия, Туркестан, геополитическое соревнование.

* * *

УДК 94(477–25):78(18/19)»

Мусяченко О. С.,
аспірантка кафедри історії України Історико-філософського факультету, Київський університет ім. Бориса Грінченка (Україна, Київ), musolia@ukr.net

Музично–концертне життя Києва у кінці XIX ст. НА СТОРІНКАХ ГАЗЕТИ «ЖИЗНЬ И ИСКУССТВО»

Досліджено значення використання періодичної преси як історичного джерела на прикладі 28 випусків київської газети «Жизнь и искусство» за 1893–1900 роки для вивчення музичного життя міста у кінці XIX ст. Проаналізовано зміст київської газети «Жизнь и искусство» і встановлено аспекти музичного життя міста, які висвітлювалися на її сторінках. Визначено типові блоки інформації про музичне життя, які містили випуски газети: вистави у стаціонарних театрах; концерти вітчизняних та іноземних виконавців; розважальні заходи; літнє музично–концертне життя та його особливості; відгуки та популярні замітки про музичні події; смаки та вподобання киян, їхнє ставлення до подій музичного життя. Доведено, що помітне місце серед об'єктів газети займали оголошення про музичні вистави українських труп. Звернено увагу на фейлетони, етюди та інші невеличкі художні твори, які опосередковано відбивали реальні події та проблеми музично–театрального життя Києва та ставлення до нього киян. Аналіз змісту повідомлень на шпальтах газети «Жизнь и искусство» за 1893–1900 роки засвідчив, що музично–концертне життя Києва у кінці XIX ст. було доволі розвинутим та багатоманітним, а музика займала достатньо важливе місце в житті киян.

Ключові слова: музичне й концертне життя, театр, газета, «Жизнь и искусство», Київ, 1893–1900 роки.

Актуальність теми зумовлена тим, що кінець XIX ст., є досить знаковим в історії України. Київ у цей період був одним із центрів культурного життя країни, консолідував інтелектуальний та творчий потенціал, створював специфічні умови та середовище для розвитку мистецтва. Одним із найяскравіших проявів мистецького життя в Україні традиційно була музика. Досить активне музичне життя Києва кінця XIX ст. це підтверджує. Проявом цього був не лише значний розвиток професійної музики, а й розширення кола її шанувальників серед мешканців Києва. Це стало можливим завдяки збільшенню кількості театрів, концертних залів, музичних шкіл та приватних вчителів музики, інформація про них поширювалася за допомогою засобів масової інформації. Серед інтелігенції високий рівень музичної грамотності, гра на музичних інструментах та спів вважалися нормою. Безперечно, ці явища досить переплетені між собою і на пошквалення музичного життя Києва можна подивитися і з іншого боку: результатом підвищення попиту серед киян на музичну продукцію стає розширення мережі театрів, концертних залів, музичних шкіл тощо.

Вагомим джерелом дослідження історії музичного життя Києва даного періоду є періодична преса, яка містить інформацію про цікаві аспекти, пов'язані із повсякденням та дозволяла киян, а також частково

відтворює те інформаційне середовище, в якому вони жили. Зі сторінок преси можна не лише довідатися про музичні заходи, які пропонувалися киянам, а й дізнатися про те, що користувалося популярністю серед населення, викликало зацікавлення або осуд.

Періодика Києва містить достатньо інформації, пов'язаної із музикою. Зокрема, аналіз інформації київської газети «Жизнь и искусство» за 1893–1900 роки дає змогу дослідити певні грані музичного життя міста. Досить великий обсяг об'яв в газеті присвячено музично-концертному життю Києва, тому саме цей аспект музичного життя міста було обрано для даної статті.

Мета статті: проаналізувати зміст київської газети мистецького спрямування «Жизнь и искусство» за 1893–1900 роки та визначити аспекти музично-концертного життя Києва, які можна відтворити за допомогою періодичного видання.

Вітчизняні та іноземні дослідники наголошують на важливості вивчення газет як історичного джерела. Так, у підрозділі «Періодична преса як історичне джерело» п'ятого розділу «Писемні джерела» колективної монографії «Історичне джерелознавство» Б. І. Корольов звертає увагу на те, що, періодична преса є досить важливим джерелом дослідження нової та новітньої історії: «... у джерельній базі нової та новітньої історії України провідне місце займають періодичні видання, основними різновидами яких є газети і журнали. Їх специфічною рисою, як джерела, є комплексний, синтетичний характер: у них представлено багато форм інформації (документальна, поточно-хронологічна, особового характеру тощо). Періодична преса характеризується також оперативністю подання інформації про події, безпосередністю відображення останніх, що підвищує її джерельну цінність» [31, с. 403].

У низці досліджень через вивчення періодичних видань висвітлено і історію Києва кінця XIX – початку XX ст. Але, основна увага цих праць спрямована на дослідження суспільно-політичного життя міста. Зокрема, праці І. В. Крупського «Преса як джерело досліджень національно-визвольних змагань за українську державу (друга половина XIX – перша чверть XX ст.)», [32], Т. В. Антонченко «Періодична преса Києва як джерело вивчення суспільно-політичної історії України (1905–1914)» [1], Р. О. Загорюлька «Газети Києва 1905–1914 рр. як джерело вивчення українського питання» [30].

Однак, перспективи використання газет як історичного джерела в дослідженні музичного життя Києва кінця XIX ст. ще не стали об'єктом окремих наукових досліджень.

Кінець XIX ст. – якісно новий період у музичному житті Києва, яке розвиваючись на ґрунті давніх музичних традицій, змінювалося під впливом зовнішніх факторів: урбанізації, реформ, науково-технічного прогресу, європейських тенденцій, пожвавлення комунікацій тощо. Наприкінці XIX ст. помітно зросла кількість періодичних видань [31, с. 406]. У цей час у Києві видавалися й окремі мистецькі видання. Серед них досить помітним є щоденна літературна, політична та художня газета «Жизнь и искусство», яка консолідувала на своїх сторінках інформацію про різноманітні події мистецького життя міста.

Газета коштувала порівняно недорого і була розрахована на широке коло читачів: як шанувальників мистецтва, так і просто охочих до новин. Адже, поруч із

інформацією про події мистецького життя Києва у газеті були присутні кримінальна статистика, новини науки та політики або розважальні фейлетони.

Досить великий обсяг об'яв присвячувався анонсам концертів та вистав. Читачам на першій сторінці пропонувався значний асортимент вистав та концертів, рекламувалися музичні магазини, зверталася увага на найважливіші події мистецького життя.

Газета інформувала читачів про заходи, які мали відбутися найближчим часом або відбувалися у цей день (в кожному номері інформація навіть підсумовувалася у окремій графі «зрелища и увеселения»). Зокрема, регулярно розміщувалися об'яви про музичні вистави та концерти, які відбувалися у Миському театрі (до пожежі у лютому 1896 р.), у залі Купецького зібрання, в саду Купецького зібрання теплої пори року, цирку Вільгельма Сура, у міському парку «Шато-де-Флер», театрі «Соловцов»; у більш пізніх номерах додалися об'яви про театр «Бергонье», парки «Ермітаж» та «Аркадія» та театр-концерт «Альказар».

Об'яви про Миський театр розміщувалися на першій сторінці і виділялися серед інших обсягом. Читачі отримували інформацію про виставу, яка мала відбутися в цей день, про найближчі постановки, умови придбання квитків (зокрема, зазначався телефон) та час початку. Наприклад, про оперу в Миському театрі сповіщалося: «Сегодня, 29 декабря 1893 г., при участии артиста Императорского театра М. Е. Медведева, артистами русской оперы, представлено будет: «Евгений Онегин». Начало – в 7 1/2 час» [2, с. 1]. Репертуар театру був досить різноманітним, переважно йшли опери. Так, у січні – лютому 1894 р. у Миському театрі ставилися опери «Кармен», «Ріголетто», «Тангейзер», «Демон», «Нерон», «Миньона», «Пікова дама», «Фауст», «Пророк», «Євгеній Онегін», «Самсон і Даліла», «Руслан і Людмила», «Паяци» і лише декілька концертів. Після пожежі у лютому 1896 р. об'яви про Миський театр зникають, натомість збільшується кількість об'яв про опери у драматичному театрі «Соловцов».

Помітним осередком музично-концертного життя була зала Купецького зібрання. Тут відбувалися досить різні заходи: вистави, концерти, бали та гастролі іноземних виконавців. Так, про концерт скрипаля у залі Купецького зібрання інформувалося: «В непродолжительном времени в зале Купеческого собрания состоится концерт Ф. Ондрижичека, скрипача-солиста его величества императора австрийского» [3, с. 1].

Але на цьому перелік концертних осередків Києва зовсім не закінчується. На сторінках газети також неодноразово розміщувалися об'яви про заходи у приміщенні Літературно-артистичного товариства, Музичного училища, будинку Людвиковського, театрі-концерті «Альказар» (останні з'являються в номерах за 1899 р.) тощо.

На сторінках газети були об'яви про такі знакові події, організовані Літературно-артистичним товариством, як вечір пам'яті Т. Г. Шевченка: «В воскресенье, 9 марта, литературно-музыкальный вечер в память Т. Г. Шевченко, при благосклонном участии артистов и любителей: г-жи Александровской, Лубковской, Старицкой–Черняховской, Юшкевич–Юшиной и гг. Бритова, Кулябки, Лисенко, В. П. Науменко, И. А. Науменко, Садовского, Саксаганского, Старицкого и хора любителей» [4, с. 1].

Репертуар концертів, які ініціювалися Літературно-артистичним товариством постає досить різноманітним. Зокрема, він включав концерти духовної музики, але об'яв, які їм присвячені на сторінках газети вкрай мало, особливо у порівнянні із кількістю оголошень про оперети, опери та симфонічні концерти. Наприклад, у випуску за 23 січня 1898 р. відзначено: «Литературно-Артистическое общество. В пятницу, 23 января, состоится духовный концерт капеллы Новикова. Исполнены будут муз. произв. Пухальскаго, Аренскаго, Кастельскаго и концерт Веделя «Помилуй мя Господи, яко немощен есмь»» [5, с. 1]. Одним із місць проведення концертів духовної музики була лютеранська церква: «Во вторник, 23-го апреля, состоится в лютеранской церкви духовный концерт. Программа в афишах. Билеты у Л. Идзиковскаго» [6, с. 1].

Концерти проводилися також в приміщенні Народної аудиторії, про що повідомлялося читачам: «В народной аудитории состоится общедоступные литературно-музыкальные утра. Начало в 12 ½ час. дня» [7, с. 1].

Симфонічні концерти відбувалися навіть на Сільськогосподарській виставці: «Ежедневно с 8 ½ час. веч. Концерты большого симфонического оркестра (60 артистов) под управлением В. И. Главача» [8, с. 1]. Або організовувалися Київським військовим зібранням у військовому таборі на Сирці: «В пятницу, 25 июня 1899 г., в пользу пострадавших от неурожая состоится военное гулянье при участии соединенного хора военной музыки [500 чел.] и 2-х хоров песенников» [9, с. 1].

«Жизнь и искусство» також анонсувала про проведення новорічних свят: «В зале Городской думы в воскресенье, 26 декабря, будет устроена елка и танцевальный вечер для взрослых и детей при двух оркестрах музыки» [10, с. 1] та роз'яснювала: «Начало елки: для детей – с 2-х часов дня до 11 часов вечера, для взрослых – с 11-ти часов вечера до 3-х часов ночи. Цена входного билета: взрослые – 95 коп., дети – 45 коп.» [10, с. 1]. Частим місцем проведення «ялинок» була також зала Купецького зібрання, про що оголошувалося: «Елка с подарками и танцевальный вечер для детей и взрослых» або: «Бал-маскарад при двух оркестрах музыки» [11, с. 1].

Взимку заливалися катки, де часто лунала оркестрова музика. Випуск «Жизни и искусства» за 1 січня 1897 р. рекламував: «Ледяной каток Г. К. Бенедикс на углу Бибиковского бульвара и Степановской улицы открыт ежедневно. 1-го января при оркестре военной музыки и фейерверке» [12, с. 1].

В літній період музичне життя Києва також вирувало: на сторінках газети з'являються об'яви про вистави і концерти на відкритому повітрі та різноманітні розважальні «шоу-програми». Зокрема, найпомітнішими центрами літнього музично-концертного життя постають сад Купецького зібрання, парки «Шато-де-Флер», «Ермітаж» та «Аркадія». Повідомлення про події розміщувалися на першій сторінці видань газети. Причому, концертне життя Києва було настільки насиченим, що за вечір могло відбуватися декілька заходів одночасно. Наприклад, 1 липня 1895 р. в парку «Шато-де-Флер» – «гуляння» під супровід оркестру (під управлінням М. И. Черняховского); у відкритому театрі «Варьете» – «первый выход русской певицы М. Н. Неверовой с участием Марии Пакра», під час антракту – запуск повітряної кулі, а під кінець – фейерверк «водопад огней, миллион звезд»; в Саду Київського Купецького зібрання – щоденно концерти

віденського оркестру під керівництвом Едуарда-Вільгельма Штрауса [13, с. 1].

Не менш насиченою була програма і 2 липня. Парк Шато-де-Флер – гуляння у супроводі двох оркестрах; у відкритому театрі «Варьете» – оперета «Синя Борода», після закінчення оперети – «концерт-монстр», а після концерту – фейерверк; в саду Купецького зібрання – гуляння у супроводі двох оркестрів: концертному – Е.-В. Штрауса та військовому.

За допомогою «Жизни и искусства» читачі мали змогу легко прослідкувати репертуар цих літніх театрів. Для прикладу, в об'явах про вистави трупі М. Л. Кропивницького у театрі та саду Купецького зібрання влітку 1895 р. можна звернути увагу на комбінації вистав (однією з них переважно був водевіль): «Олеся» та «Ямщики» (водевіль Григор'єва) (7 липня) [14, с. 1]; «Запорожець за Дунаєм» та «Кум мірошник, або сатана в бочці» (водевіль, соч. Дмитренко) (9 липня) [15, с. 1]. «Пошилися у дурні» («комічна оперетка») та «Не зная броду, не суйся в воду» (водевіль) (12 липня) [16, с. 1]. Іноді також зверталася увага на склад акторів: «В воскресенье, 7 июля в закрытом театре товариществом малороссийских артистов под управлением Н. К. Садовского и при участии госпожи Заньковецкой представлено будет: 1) «Черноморцы» оперетта в 3-х картинах; 2) Прежде скончалась, потом повенчалась» (літо 1896) [17, с. 1]. Помітно, що музичним творам відводилося вагомe місце у виставах українських труп. Наприклад, оперою «Запорожець за Дунаєм» відкривався цикл вистав трупі М. Л. Кропивницького у 1898 року у літньому театрі Купецького зібрання. «В воскресенье, 3-го мая, начнет свои представление известное товарищество малорусских артистов под управлением М. Л. Кропивницкого», – повідомляла газета [18, с. 1].

Різнорічними були і репертуар оперет, які ставилися влітку в парку Шато-де-Флер: «Синя Борода» (Жак Оффенбах), «Боккаччо» (Франц фон Зуппе), «Прекрасна Єлена» (Жак Оффенбах), «Корневільські дзвони» (Роберт Планкетт), «Циганський барон» (Йоганн Штраус), «Студент-жебрак» (Карл Міллеркер), «Орфей у пеклі» (Жак Оффенбах), «Фауст навиворіт» («Маленький Фауст») (Флорімон Ерве) тощо.

Зі змісту об'яв стає зрозуміло, що концерти в парках Києва часто мали більш популярний та розважальний характер, у заголовках так і зазначалося «гуляння». Особливо це твердження справедливе для оголошень про парки «Аркадію» та «Ермітаж». До речі, за допомогою таких оголошень можна отримати уявлення про «модні», популярні серед публіки заходи. Так, слово «гуляння» вживаються постійно, а крім нього часто згадується «дивертимент» (останнє особливо привертає увагу у випусках за 1896 р.). Наприклад, об'ява про концерт у парку «Аркадія» повідомляла: «Сегодня, в воскресенье, 18-го августа, полное повторение бенефиса главного администратора С. А. Гинтовта. Гулянье при двух оркестрах музыки, в театре – дивертимент» [19, с. 1].

Приклад таких поширених на сторінках газети назв – «концерт-монстр».

Про парк «Ермітаж» влітку 1896 р.: «Сегодня, 16 июня, большое праздничное гулянье. В театре концерт-монстр [...] В заключение на вновь устроен. горе г. Дьяковым будет сожжен блистательный фейерверк и поставлена большая декоративная картина «Первое извержение горы Везувия и пожар городов Геркуланума и Помпеи»» [20, с. 1].

Порівняємо з об'явами за літо 1897 р. (про парк «Шато-де-Флер»): «Сегодня, 23 августа, грандиозное гулянье при 3-х оркестрах музыки. На сцене театра концерт-монстр [...]. В заключение блестящий фейерверк Адская сила» (плата за вхід – 15 коп.) [21, с. 1]. Про відкритий театр «Варьете»: «...товариществом малорусских артистов под управлением И. И. Морозова представлено будет пьеса с пением, хорами и танцами в 5 действиях «Дай сердцу волю, заведе в неволю». Соч. М. Л. Кропивницкаго. В заключение концерт-монстр» [22, с. 1].

А іноді вживалася і назва «дивертисмен-монстр». Наприклад, у об'яві про парк «Шато-де-Флер» за 1898 р.: «В субботу, 23 мая, грандиозное гулянье при 2-х оркестрах музыки. Концерт симфонического оркестра... [...]. На открытой сцене – дивертисмен-монстр. Участвует вся труппа... [...]. В зале бриллиантовый фейерверк» [23, с. 1]. Музику можна було послухати також у окремих ресторанах: «Загородный ресторан «Эльдорадо» по Житомирскому шоссе. Ежедневно. Русско-цыганская капелла под управлением Владимирова», – сповіщала реклама [24, с. 1].

Щоправда, частина киян ставилася до таких концертів дещо зневажливо, що можна проілюструвати на прикладі одного із фельтонів, вміщених у газеті. Автор описує з'їзд електротехніків у Києві, учасники якого вирішили скористатися нагодою та відвідати якийсь пристойний концерт. Афіші пропонують досить широкий асортимент, один із заходів нарешті привертає увагу учасників з'їзду: «Крещатицкий концертный зал Людвиовскаго». Що-ж, название как будто архиприличное. «Маскарпад». «Маскарад? Отчего же не побаловаться маскарадом...» [...]. И только потом злосчастный член V-го совещательного съезда электротехников узнает, что он провел вечер в милом обществе лакеев, кухарок и дам с камелиями. [...]. Что-ж остается? Шато... Аркадия... Grant concert amusant. Этуали заграничного привоза. Тут уж сама марка говорит за себя и трудно ошибиться. Значит: или драматический театр «Соловцов», или малороссы. К этому в сущности и сводятся в настоящее время киевские увеселения» [25, с. 3].

«Гуляння» також приурочувалися до вагомих свят, наприклад, до Трійці. В травні 1896 р. газета повідомляла: «Сад Шато-де-Флер. В день Св. Троицы, 12-го мая, в саду грандиознейшее гулянье, на сцене театра представление по новейшей программе, при военной и концертной музыке под управлением Г. Шредера. Директриса Гусева-Гюманс» [26, с. 1].

Прізвища директорів театрів або керівників труп досить часто вказувалися в об'явах, що свідчить про увагу публіки до цього питання. Тогочасна директорка парку Шато-де-Флер навіть стала персонажем одного із фельтонів у випуску за 1895 р. Основний сюжет – фантастична подорож автора до обителі Будди Шак'ямуні, де також були присутні й інші видатні та легендарні діячі давнини: «Конфуций, Шин-Нунг, обучивший своих подданных земледелию и знаменитая Луи-Тси, которой мы обязаны искусством шелководства» [напевно, мова йде про Шень-нуна – бога землеробства у давньокитайській міфології та про Лей Цзу, дружину Хуан-ді, завдяки якій, за легендою, шовківництво поширилося всією територією країни – О. М.]. До Будди приходили різноманітні прохачі, серед яких: заклопотаний літератор; мешканці Пріорки, що жалілися на сморід від каналізації; пожежні коні з Либідської частини, що скаржилися на антисанітарію; а також – пані

Гюманс, яка була стурбована зменшенням прибутків від Шато та необхідністю закрити театр «Варьете». Вона просила Будду: «Обрати на меня, добрый Будда, свой участливый ласковый взор! Соверши небывалое чудо и пошли нам спасительный сбор!». А потім запросила Будду на свій бенефіс, але успіху так і не досягла, бо була делікатно випрошана Конфуцієм за безтактну поведінку [27, с. 2]. До речі, із випусків газети за січень 1897 р. дізнаємося, що пані Гусева-Гюманс за рішенням суду перестала бути директоркою парку Шато-де-Флер [28, с. 2].

Влітку кияни могли послухати музику й під час прогулянок на пароплавах, які часто супроводжувалися грою оркестрів або хоровим співом. Об'ява про подорож до Китаєва анонсувала: «Для усиления средств кассы общества взаимного вспомоществования наборщиков г. Киева от пристани 2-го пароходного общества отойдет пароход на гулянье в Китаев при оркестре военной музыки. Пароход отойдет в 3 ч. дня, а обратно в 9 ч. вечера. Плата за проезд в оба конца 55 копеек» (2 липня 1895 р.) [29, с. 1]. Інший приклад: 16 липня – прогулянка до о. Жукова за участю оркестру музики саперного батальйону («в целях развития мастерских Киевской (Рубежовской) колонии малолетних») [16, с. 1].

Висновки. Підсумуюмо, проведений аналіз інформації, розміщеної у київській мистецькій газеті «Жизнь и искусство» за 1893–1990 роки засвідчив, що ця газета є важливим джерелом дослідження музичного життя Києва зазначеного періоду. Особливість газети як джерела полягає в тому, що на її сторінках сконцентровано об'яви про більшість найпомітніших заходів музично-концертного життя Києва кінця XIX ст. Це дозволило побачити досить комплексну картину, а також – відтворити ту інформацію, до якої мали доступ більшість грамотних киян.

На сторінках газети «Жизнь и искусство» розміщувалася інформація для шанувальників класичної музики та людей із певною (хоча б базовою) музичною освітою.

Повідомлення ж про музично-концертне життя Києва на сторінках газети дозволяють дослідити такі його аспекти: вистави у стаціонарних театрах; концерти вітчизняних та іноземних виконавців; розважальні заходи; літнє музично-концертне життя та його особливості; відгуки та популярні замітки про події музичного життя; смаки та вподобання київської публіки, її ставлення до події музичного життя.

Окремо варто звернути увагу на фельтони, етюди та інші невеличкі художні твори (автори в більшості випадків не вказувалися): вони опосередковано відбивають реальні події та проблеми мистецького життя Києва (пожежа в театрі, зміна дирекції) та ставлення до них мешканців Києва.

Узагальнимо, дослідження змісту повідомлень на шпальтах газети «Жизнь и искусство» за 1893–1990 роки дозволило висновувати, що музичне життя Києва у кінці XIX ст. було доволі розвиненим та багатоманітним, а музика займала достатньо важливе місце в житті киян.

Перспективним напрямом подальших досліджень може стати висвітлення стану музичної освіти Києва та реклами музичних магазинів на сторінках газети.

Список використаних джерел

1. Антонченко Т. В. Періодична преса Києва як джерело вивчення суспільно-політичної історії України (1905–1914): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.06 / Т. В. Антонченко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 15 с.
2. Жизнь и искусство. – Киев, 29 дек. 1893. – №16. – 4 с.
3. Жизнь и искусство. – Киев, 27 янв. 1894. – №45. – 4 с.

4. Жизнь и искусство. – Киев, 9 марта 1897. – №68. – 4 с.
5. Жизнь и искусство. – Киев, 23 янв. 1898. – №23. – 4 с.
6. Жизнь и искусство. – Киев, 17 апр. 1896. – №106. – 4 с.
7. Жизнь и искусство. – Киев, 2 февр. 1896. – №33. – 4 с.
8. Жизнь и искусство. – Киев, 20 июля 1897. – №198. – 4 с.
9. Жизнь и искусство. – Киев, 25 июня 1899. – №173. – 4 с.
10. Жизнь и искусство. – Киев, 24 дек. 1893. – №14. – 4 с.
11. Жизнь и искусство. – Киев, 6 янв. 1894. – №24. – 4 с.
12. Жизнь и искусство. – Киев, 1 янв. 1897. – №1. – 6 с.
13. Жизнь и искусство. – Киев, 1 июля 1895. – №179. – 4 с.
14. Жизнь и искусство. – Киев, 7 июля 1895. – №185. – 4 с.
15. Жизнь и искусство. – Киев, 8 июля 1895. – №186. – 4 с.
16. Жизнь и искусство. – Киев, 12 июля 1895. – №190. – 4 с.
17. Жизнь и искусство. – Киев, 7 июля 1896. – №185. – 4 с.
18. Жизнь и искусство. – Киев, 2 мая 1898. – №120. – 4 с.
19. Жизнь и искусство. – Киев, 18 авг. 1896. – №227. – 6 с.
20. Жизнь и искусство. – Киев, 16 июня 1896. – №164. – 6 с.
21. Жизнь и искусство. – Киев, 23 авг. 1897. – №232. – 4 с.
22. Жизнь и искусство. – Киев, 15 авг. 1895. – №224. – 4 с.
23. Жизнь и искусство. – Киев, 23 мая 1898. – №141. – 4 с.
24. Жизнь и искусство. – Киев, 12 дек. 1895. – №343. – 6 с.
25. Жизнь и искусство. – Киев, 11 ноября 1898. – №312. – 4 с.
26. Жизнь и искусство. – Киев, 12 мая 1896. – №129. – 6 с.
27. Жизнь и искусство. – Киев, 17 июля 1895. – №195. – 4 с.
28. Жизнь и искусство. – Киев, 24 янв. 1897. – №24. – 4 с.
29. Жизнь и искусство. – Киев, 2 июля 1895. – №180. – 4 с.
30. Загоруйко Р. О. Газети Києва 1905–1914 рр. як джерело вивчення українського питання): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.06 / Р. О. Загоруйко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2013. – 15 с.

31. Історичне джерелознавство: Підручник для студентів історичних спеціальностей ВНЗ / Авт.: Я. С. Калакура, І. Н. Войцехівська, Б. І. Корольов та ін. – К.: Либідь, 2002. – 488 с.

32. Крупський І. В. Преса як джерело досліджень національно-визвольних змагань за українську державу (друга половина XIX – перша чверть XX ст.): Автореф. доктора іст. наук: 07.00.06 / І. В. Крупський. – К., 1996. – 29 с.

References

1. Antonchenko T. V. Periodychna presa Kyjeva jak dzerelo vuvchennja suspil'no-politychnoi istorii' Ukraïny (1905–1914): Avtoref. dys. kand. ist. nauk: 07.00.06 / T. V. Antonchenko; Kyi'v. nac. un-t im. T. Shevchenka. – K., 2004. – 15 s.
2. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 29 dek. 1893. – №16. – 4 s.
3. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 27 janv. 1894. – №45. – 4 s.
4. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 9 marta 1897. – №68. – 4 s.
5. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 23 janv. 1898. – №23. – 4 s.
6. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 17 apr. 1896. – №106. – 4 s.
7. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 2 fevr. 1896. – №33. – 4 s.
8. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 20 iulja 1897. – №198. – 4 s.
9. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 25 ijunja 1899. – №173. – 4 s.
10. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 24 dek. 1893. – №14. – 4 s.
11. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 6 janv. 1894. – №24. – 4 s.
12. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 1 janv. 1897. – №1. – 6 s.
13. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 1 iulja 1895. – №179. – 4 s.
14. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 7 iulja 1895. – №185. – 4 s.
15. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 8 iulja 1895. – №186. – 4 s.
16. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 12 iulja 1895. – №190. – 4 s.
17. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 7 iulja 1896. – №185. – 4 s.
18. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 2 maja 1898. – №120. – 4 s.
19. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 18 avg. 1896. – №227. – 6 s.
20. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 16 ijunja 1896. – №164. – 6 s.
21. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 23 avg. 1897. – №232. – 4 s.
22. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 15 avg. 1895. – №224. – 4 s.
23. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 23 maja 1898. – №141. – 4 s.
24. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 12 dek. 1895. – №343. – 6 s.
25. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 11 nojabrja 1898. – №312. – 4 s.
26. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 12 maja 1896. – №129. – 6 s.
27. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 17 iulja 1895. – №195. – 4 s.
28. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 24 janv. 1897. – №24. – 4 s.
29. Zhizn' i iskusstvo. – Kiev, 2 iulja 1895. – №180. – 4 s.
30. Zagorul'ko R. O. Gazety Kyjeva 1905–1914 rr. jak dzerelo vuvchennja ukrai'ns'kogo pytannja): Avtoref. dys. kand. ist. nauk: 07.00.06 / R. O. Zagorul'ko; Kyi'v. nac. un-t im. T. Shevchenka. – K., 2013. – 15 s.
31. Istorychne dzereloznavstvo: Pidruchnyk dlja studentiv istorychnykh special'nostej VNZ / Avt.: Ja. S. Kalakura, I. N. Vojcehiv's'ka, B. I. Korol'ov ta in. – K.: Lybid', 2002. – 488 s.

32. Krups'kyj I. V. Presa jak dzerelo doslidzhen' nacional'no-vyzvol'nyh zmagani' za ukrai'ns'ku derzhavu (druga polovyna XIX – persha chvert' XX st.): Avtoref. doktora ist. nauk: 07.00.06 / I. V. Krups'kyj. – K., 1996. – 29 s.

Musiachenko O. S., postgraduate student of History of Ukraine Department of History and Philosophy Faculty of Borys Grinchenko Kyiv University (Ukraine, Kyiv), musolia@ukr.net

Musical and theatrical life of Kyiv at the end of the XIXth century on the pages of newspaper «Life and Art»

The article investigates the importance of using the periodical press as a historical source on the example of 28 issues of the Kyiv newspaper «Life and Art» in 1893–1900 years which allowed to research the musical life of the city at the end of the XIX century. It is analyzed the content of the Kyiv newspaper «Life and Art» and it is found the aspects of the musical life of the city, which were posted on its pages. Typical pieces of information about musical life, which contained the issues of the newspaper have been determined: performances in theaters; concerts of local and foreign artists; recreational activities; summer musical and concert life and its features; reviews and popular notes about musical life events; tastes and preferences of the Kyivites, their attitude to the events of musical life. It is noted that an appreciable place through the advertisements occupied the announcements about the musical performances of Ukrainian troupes. It is paid attention to feuilletons, sketches, and other small artistic works that reflected the real events and the problems of musical and theatrical life of Kyiv and attitude of Kyivites to them. The analysis of content of the posts on the pages of the newspaper «Life and Art» for the years 1893–1900 has allowed to argue that the musical and theatrical life of Kyiv at the end of the XIX century was rather developed and manifold, and music played the important place in the life of Kyivites.

Keywords: musical and concert life, theaters, newspaper, «Life and Art», Kyiv, 1893–1900.

Мусяченко О. С., аспірантка кафедри історії України та філософського факультета, Київський університет ім. Бориса Грінченка (Україна, Київ), musolia@ukr.net

Музыкально-театральная жизнь Киева в конце XIX ст. на страницах газеты «Жизнь и искусство»

Исследовано значение использования периодической печати как исторического источника на примере 28 выпусков киевской газеты «Жизнь и искусство» за 1893–1900 годы для изучения музыкальной жизни города в конце XIX в. Проанализировано содержание киевской газеты «Жизнь и искусство» и установлено аспекты музыкальной жизни города, которые освещались на ее страницах. Определены типичные блоки информации о музыкальной жизни, которые содержали выпуски газеты: спектакли в стационарных театрах; концерты отечественных и иностранных исполнителей; развлекательные мероприятия; летняя музыкально-концертная жизнь и её особенности; отзывы и популярны заметки о музыкальных событиях; вкусы и предпочтения киевлян, их отношение к событиям музыкальной жизни. Обосновано, что заметное место среди объявлений газеты занимали объявления о музыкальных представлениях украинских трупп. Обращено внимание на фельетоны, этюды и другие небольшие художественные произведения, которые опосредованно отражали реальные события и проблемы музыкально-театральной жизни Киева и отношение к ним киевлян. Анализ содержания сообщений на страницах газеты «Жизнь и искусство» за 1893–1900 годы позволил утверждать, что музыкально-концертная жизнь Киева в конце XIX в. была довольно развитой и многообразной, а музыка занимала достаточно важное место в жизни киевлян.

Ключевые слова: музыкальная и концертная жизнь, театры, газета, «Жизнь и искусство», Киев, 1893–1900 годы.

***

УДК 94:314](477)«1800/1917»

Чирук С. В.,
аспірант кафедри історії України,
Дніпропетровський національний університет
ім. Олеся Гончара (Україна, Дніпро), sczyruk@gmail.com

Шлюбність в лютеранських колоніях Південної України XIX – поч. XX ст.

На основі метричних книг та ревізійних списків визначається низка показників шлюбності лютеранських колоністів Південної України для XIX – поч. XX ст. Акцентується увага на тому, що показники даної соціо-конфесійної групи раніше не оброблювалися. У статті визначено загальні коефіцієнти шлюбності, вік укладання шлюбів, вікові коефіцієнти шлюбності. Проаналізовано шлюбну структуру населення, зміну вікового лагу між шлюбними партнерами, обрання шлюбних партнерів в залежності від їх місця проживання. Автор приходить до висновку, що на початку XX ст. порівняно із XIX ст. у середовищі лютеранських колоністів змінилась модель шлюбної поведінки – підвищується вік укладання шлюбів та зменшується віковий лаг між шлюбними партнерами.

Ключові слова: загальні коефіцієнти шлюбності, вікові коефіцієнти шлюбності, середній вік укладання шлюбів, лютеранські колоністи, Південна Україна.